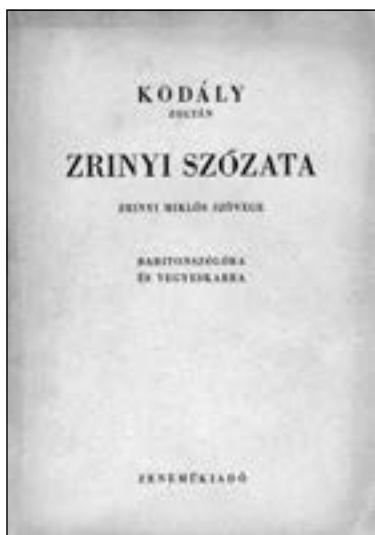

Kodály Zoltán

Zrínyi szózata

A Kodály Zoltán által az *Áfiumból* kiválasztott és zeneművében elhangzó szövegrészek

Sárdis városa megvételekor egy vitéz magára Krózus királyra akadván, még akarja vala ölni. A király fia, ki egész életében néma vala, látván veszédelmét atyjának, megszólala mondván: Nė bántsd a királyt! Valjon nem hasonló-ė az én mostani félkiáltásom, édes nemzetem, tőhozzád. Látok egy rettenetes sárkányt, mely mérőggel, dühősséggel teli, elragadja s ölőben viseli a magyar koronát. Én, csaknem mint egy néma, félkiáltok, ha kiáltással elűzhetném ezt a dühös sárkányt, kiáltván: Nė bántsd a magyart! Szőgény magyar nemzet! annyira jutott-ė ügyed, hogy sėnki nə is kiáltson fél utolsó veszédelmedőn, hogy sėnkinék nə keserődjék még szőve romlásodon. Hogy sėnki utolsó, halállal való küszködésődőn egy biztató szót nə mondjon? őgyedől én vagyok-ė őrállód, vigyázód, ki megjelėntem

veszédelmedet? Nehőz ugyan e hivatal nėkőm, de ha az Isten hazámhoz való szeretetét rām tette, ímė kiáltok, ímė ővöltök, Hallj még engőm őlő magyar! Ihon a veszėdelēm, ihon az emősztő tűz!

Magyarok! ti nėktėk szőlok: Ez a rettenetes sárkány, a törők, már Váradot, Jenőt tőlőnk elvette, sok ezer magyar lelkėt rabságra vitt. Erdélyt, koronánknak legszėbbik boglárát félprédálta, fejėdelmėt eltiporta, nemzetőnket, országőnkat gázolja, mint őgy vadkan a szėpen plántált szőlőt!

Elfussunk? Nincs hová! Sėhol másutt Magyarországot még nem találjuk. Sėnki a maga országából ki nem mőgyőn, hogy minket helyőztessőn belė. Az mi nēmőszabadságőnk az őg alatt sėhol nincs, hanem Pannóniában. A nagy világon e kívül nincsen számődra hely. Hic vobis vincendum vel moriendum est. Itt győznőd vagy hálnod kell!

De miert kellően elvesznőnk, avagy kétsőgbe esnőnk, míg csontjainkban velő, ereinkben vėr, míg Isten mőnnyországbn bizodalmonk lėhet, Míg karunkban kopját, markunkban szablyát szoríthatunk. Nė bántsd a magyart!

Teljesek a históriák nemzetőnk dicsőségővel, teli a világb azoknak emlékézetivel, és Európanak őgy szőglete sincs, aki az mi eleinkről bėcsőlettel nə szőlna: Nė bántsd a magyart!

De még kell vallanunk: csúfsága lettünk a nemzeteknek és magunknak, ellenségünknek pedig, valahonnan jön ránk, prédájává. Miért? Vitézségünk romlásáért, a részégségért, tunyaságért, az egymás gyűlölésért és ezer ilyen vétünkért.

Csak jobbítsuk meg magunkat, szabjunk más rendet dolgainknak, egy nemzetnél sém vagyunk alábbvalók! Ne bántsod a magyart!

Most, ha valami csak megrézzenik is a török részéről, futunk ide s tova, vizeken által, havasokon által, ki imide, ki amoda. Mindén rémédiumunk csak a másoktól való segítség koldulás, Nincs magunknak népünk, kivel szembe szállhassunk a veszedelemnek. Nincs éggy embőrünk, a' kit hová téhetnénk.

Boldog Isten, mely hitványság! s mi vagyunk a magyarok? De bár azoknak ne mondjuk magunkat, ha Váradot vissza nem vesszük, Erdélyt elvesztjük. Ne is hadakozzunk bár azután, hanem fussunk ki az országból! Úgy hallom Brazíliában elég pusztaság van, kérjünk spanyol királytól egy tartományt, csináljunk egy kolóniát, légyünk parasztok! De ha ki bízik Istenében, szereti hazáját, legyen egy csépp magyar vér benne, kiáltson föl az égbe Istenhez, énekelje velem ez Dębóra énekét!

Kik szabad akarattal adták magatokat a veszedelemre, áldjátok az Urat! Új hadakat választotta az Úr és Ő forgatá föl az ellenség kapuit. Ne bántsod a magyart!

Így vesszenek el, Uram, mindén ellenséged! A' kik pedig téged szeretnek, mint a nap az ő feltámadásában, úgy tündököljenek! Ámen!

Zrínyi Miklós 1663-ban írta *Az török áfium ellen való orvosság* című kiáltványát, amely életében csupán kéziratban terjedhetett. II. Rákóczi Ferencnek ajánlva, először 1705-ben, Forgách Simon (1669–1729) kuruc tábornok adta ki Kolozsvárott nyomtatásban. Ugyanezen írást 1790-ben, *Ne bántsod a Magyart!* címmel, Zilai Sámuel (1753–1800) kollégiumi tanár Marosvásárhelyt jelentette meg újra. Harmadjára Kazinczy Ferenc (1759–1831) tette közzé a *Zrínyinek minden munkáji* című, 1817-ben Pesten kiadott kötetben. Kézírtos másolata, Zrínyi többi prózai munkájával együtt, a Szabolcs megyei Tiszanagyfaluban, az ott birtokos Tolcsvai Bónis család öröklött javai között maradt fenn. A kézírtos gyűjtemény, Bónisné Barnabásné Csébi Pogány Karolina (1821–1855) ajándékként, 1855-ben került a Széchényi Könyvtárba.

A kiáltványt Zrínyi Nagyvárad 1660-ban történt törökök általi elfoglalása után, több törökellenes olvasmánya felhasználásával, de a magyar állapotokhoz alkalmazva fogalmazta meg. Fő forrása Augier Ghislain de Busbecq flamand diplomata 1581-ben kiadott *Exclamatio, sive de acie contra Turcam instruenda consilium* című műve volt. Zrínyi a Croesus király néma, majd felkiáltó fiáról szóló példázatot is ettől a szerzőtől vette át, aki a Hérodotosztól (I, 85.) származó történetet a római Gellius *Attikai éjszakák* (*Noctes Atticae*, V, 9.) című könyvéből merítette. A kiáltvány végén éneklésre ajánlott *Debóra énekét* nem közvetlenül az ószövetségi *Bírák könyvéből* idézte Zrínyi, hanem Oláh Miklós barátjának, a holland humanista Petrus Nanniusnak először 1535-ben megjelent, *Declamatio de bello Turcis inferendo* című, törökellenes műve végéről emelte ki az ott gondosan kiválasztott versszakokat.

Kodály Zoltán 1954 őszén, Zrínyi halálának 290. évfordulóján, egy rádióban elhangzott irodalmi műsort hallgatva figyelt fel az *Áfium* Albert Gábor (1929–2017) író által idézett erőteljes szavaira. 1955-ben baritonszólóra és vegyeskarra komponálta meg az általa *Zrínyi szózatának* elnevezett zeneművét, amelynek ősbemutatóját

december 18-án tartották meg. A nagy sikert aratott kantáta kottája ugyanebben az évben nyomtatásban is megjelent. A filológusi képzettséggel is rendelkező zeneszerző Zrínyi hosszú kiáltványából nagyon tudatosan válogatta ki a neki tetsző, akkoriban sok tekintetben aktuális politikai áthallásokat is rejtő mondatokat. Egy latin közmondásra Zrínyi Szózatában Vörösmarty Szózatának egyik verssora Egressy Gábor dallamával szólal meg; a „Ne a bánts d a magyart!” felkiáltás pedig refrénként ismétlődik. Kodály néhol változtatott a szavakon és a mondatokon. A Brazíliába való kivándorlásra és kolóniaalapításra tett keserű javaslat eredetileg „legyünk polgárok” szavakkal zárult, Kodály ezt a „legyünk parasztok” szavakra cserélte fel. *Debóra énekét* nem latinul, hanem magyar fordításban építette be kompozíciója végére. Kodály megszokott gyakorlata szerint, a kotta alatti szövegben két pontos ë betűt alkalmazott a zárt ë hangok jelölésére. Ez a zenemű Kodály Zoltán egyik legerőteljesebb, a nemzeti szellemet erősíteni kívánó alkotása.

Szentmártoni Szabó Géza

5

ma - ta - ni föl - ki - áll - tá - som é - dős nem - te - tlen tá - hoz - sál,
 cresc.
 Lá - tók egy - fül - ten - tés sár - kányt, mely tal - lógot, kő - szobrot, tal,
 el - es - gál - ja s ő - lé - ken vi - se - li a ma - gyar ko - ro - sít,
 f
 Én, csaknem mint egy - társra föl - ki - áll - tók, ha ki - áll - tá - sommal
 Nő bírtad a ma - gyart!
 Nő bírtad a ma - gyart!
 Nő bírtad a ma - gyart!
 Nő bírtad a ma - gyart!
 el - ő - les - talon azt a dől - tés sár - kány, ki - áll - tón: Nő bírtad a ma - gyart!
 Nő bírtad a ma - gyart!
 Nő bírtad a ma - gyart!
 Nő bírtad a ma - gyart!
 I. III

AVGERII BUSBEQUII
EXCLAMATIO,
SIVE
*De acie contra Turciam instructa
ad Consilium.*

CAPITULUM I. **C**YRO, Persarum Rege, Suedibus, cum ea urbs diceretur, multaq; passim caedes fieret: memoris profuturam esse, vnum de Cyri cubilibus in ipsius Lydorum Regis Croesi cubiculum penetrasse; ignarumque quis esset, strido gladio, mortem ei afferre voluisset: qua re cōmotum postquam Croesi sibi, qui aderat, ad id tempus motum & clangorem, soluto repente lingua impedimento clamorem sustulisset: eaque primū verba protulisset, quibus militem ab occidendo Rege detererret: ita pietatem in patrem & periculi magnitudinem sermōnis potentē fecisse eum, cui vnum eius ad id tempus natura negavit. Mihi, quamquam in re dissimili, simile quiddam vni venit: ut quem pietas, rudem in dicendo aliquem & impenitum, & qui publicē verbum nullam vniquam fecerit, dicitur marū esse

H 1011

DECLAMAT.

isipio habere liberos, aliam ad praesepse danti: me, Capti in Calabria mille sibi, sui croel libe-
ris lacrymis irrogare. Habet in manibus Cici
cū Deltone, Capis in acri Caesaris et Christi
eni populis bellū in Turcas arripenti e contere.
Quo sponse offeris de Israel animas vestras
ad pietatē, benedicite domino. Nova bella elegit
dominus, et partes hosti ipse suberit, car meū
dilecti principes israel q; pproa mīstite offeris
vni de croem, benedicite domino. Liberes igitur
Caesar et de seruitore, Christiani religioem a
Mabomethica imperitiae, sui regna ab hostiam
inchofio, videri fratris nostras, videri fratris
charissimo maris videte, videri suos, unde
erit Christi habet aliq; pax, habet hostem aliq;
belli impletū habet hosti sui a se velli. Habet
mātam perpetua videri affectum, habet ac-
tione ex antipodis videri, habet dicit optime,
Habet in Tansen regis auctoritate sibi Turcas,
habet hostem ipse aro hostem, habet farissam
perpetua faciem, videri pax, vnum in
ta, dom auctoritatem.

Dicitur

Augerius Ghislenius Busbequius, *Exclamatio* (Antwerpen, 1581) kezdőlap
Petrus Mannius, *Declamatio* (Löven, 1535) zárólap

Sors bona nihil aliud.
A'
Török Áfium ellen való
O R V O S S Á G:
Avagy,
A' Töröknek Magyarral való Bé-
kefsége ellen
A N T I D O T U M.
Exordium.

CYRUS Király mikor Croesus-
ra Sárdis Várossát vitatta
vólma, azt írja a' História, a'
Városnak meg-vételkor egy Vitéz
magára a' Croesus Királyra akadván, 's
nem tudván ki légyen, meg-akarja vala-
ólni: Croesus Király fia, a' ki egyik cle-
tében néma vólt, 's sóha egy szó sem
kölhatott az előtt, ett találkozáván len-
ni akkor az Ártya mellett, látván ve-
fedelmét az Ártynak, meg-felalá a'
Vitézhez, mondván neki: Ne bántsd
a' Királyt! Vallyon nem hasonlót-e az

A 6 én fel-

6: 6:

hígy a' Pogány. 's azt a' Figyvet a' kit mi-
vérünkkel tole vásároltunk, ó fogja tollunk
kérni. Telonsünk csak a' mostani nyomo-
rult állapotunkra, és jól *consideráljuk*; most
ha valaki csak meg-azonos a' Török rék-
ről, futunk idefőva vizeken havasokon által,
ki inide ki amoda; minden *reméd*ünk
csak a' másoktól való segítség ködülős. Nincs
magunknak népünk, kívül *accorvált*hánk
a' *vekedelmnek*! Nárts egy emberünk,
a' kit hova tehetnének! Bódog lsten! hísem
nagy *vált* az ez? Mi vagyunk-e a' Magya-
rok? De bár annak ne mondyuk magun-
kat. Ha Váradot vízke nem vekiük, ha
Erdőlyt el-vekiük, ne-is hadakozunk bár
az után; hanem vag' most, vagy soha sem:
fussunk-ki az orőgből, ha ezt tessékük. Ugy
hallom, elég puéta orőg vagyon Braszibus,
kérjünk Spanyol Királytól egy Tartományt,
's *trínáljand* egy Colonit legyünk Polgárak.
De ha ki biak lstenben, kereti Harajit,
van egy *tiap* Magyar vér benne; Kialton-
fel az legbe az lstenben, és énekölje velem ez
Dóhora énekét: *Qui sponte offeris de Israel
animas vestras ad periculum, bene dicitis Do-
mino; Nova bella elegit Dominus, et partes
hostium ipse suberit: car meū dilegit Prin-
cipis Israel, qui propriā voluntate offeris
vas dicerimini, bene dicitis Dominus,*
A M E N!

Zrínyi Miklós, *A török áfium ellen való orvosság* (Kolozsvár, 1705) Kezdő- és zárólap